

Ivan Biškup*

UDK 332.133.2(497.5)
JEL Classification R110, O40
Prethodno priopćenje

INSTITUCIONALNI UVJETI ZA UNAPREĐENJE GOSPODARSKOG RAZVITKA ŽUPANIJA SLUČAJ VARAŽDINSKE ŽUPANIJE**

Ubrzani razvoj informacijske tehnologije, telekomunikacija, prometa i novih medija doveo je do globalizacije gospodarstva i međuzavisnosti nacionalnih ekonomija, pri čemu konkurentnost postaje ključna odrednica gospodarskog razvoja, a sve veći značaj dobivaju internacionalizacija i liberalizacija poduzetništva.

Pod utjecajem doktrine neoliberalnog kapitalizma i ideologije slobodnog tržišta, u gospodarskim problemima danas su brojne zemlje, uključivo i veći broj zemalja Europske unije te se traže novi modeli održivog razvoja i preispituje uloga države pri tome.

Sposobnost društva da izgradi model koji će biti utemeljen na gospodarskom rastu i uravnoteženom razvoju, iziskuje adekvatnu institucionalnu podršku i aktivnu suradnju između poduzetnika, javne uprave, obrazovnih i istraživačkih institucija te civilnog sektora u oblikovanju javnih politika. Polazeći od teorijskih i empirijskih spoznaja o faktorima gospodarskog razvoja, autor u ovome radu, na primjeru Varaždinske županije analizira ključne činitelje gospodarskog razvoja i ukazuje na značaj institucionalnih uvjeta koji su u funkciji gospodarskog rasta.

* I. Biškup, mr. sc., pomoćnik pročelnika za gospodarstvo Varaždinske županije (e-mail: ivan.biskup@varazdinska-zupanija.hr).

Prvobitna verzija članka primljena je u uredništvo 30. 12. 2011., a definitivna 07. 03. 2012.

** Ovaj rad je rezultat istraživanja na projektu „Sektorska specijalizacija regija i razvoj regionalnih klastera“ koji je pokrenulo Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva 2011. godine.

U tom kontekstu, posebno su značajni međuodnosi između pokazatelja bruto domaćeg proizvoda i socijalne strukture stanovništva te financijskog poslovanja poduzetnika, ostvarene razine internacionalizacije poduzetništva i konkurentnosti županija. Zbog velikog broja različitih varijabli i međusobno zavisnih činitelja koji utječu na gospodarsku razvijenost, metodologija istraživanja u ovom radu temelji se na kombinaciji većeg broja znanstvenih metoda, uključivo i primjenu vlastitog empirijskog istraživanja putem anketa.

Rezultati istraživanja potvrđuju hipoteze o povezanosti gospodarskog razvoja i pojedinih kategorija u socijalnoj strukturi stanovništva, kao i utjecaju institucionalne podrške na konkurentnost gospodarstva i internacionalizaciju poduzetništva.

Ključne riječi: konkurentnost, internacionalizacija, institucionalna podrška.

1. Uvod

U posljednjih nekoliko godina, a posebno s pojavom globalne gospodarske krize u drugoj polovici 2008. godine, pitanja održivog razvoja i izgradnje modela ekonomskog rasta koji bi bio zasnovan na konkurentnosti i inovativnosti, dobivaju sve veću važnost.

Konkurentnost je postala temeljna odrednica ekonomskih kretanja uz koju se povezuju sva ključna pitanja razvoja. Primjeri nordijskih zemalja, koje kontinuirano zauzimaju vodeća mjesta na ljestvicama konkurentnosti, pokazuju da su dugoročno ulaganje u obrazovanje i sustavno poticanje inovacija uz odgovarajuću institucionalnu podršku, preduvjeti njihovog gospodarskog rasta. U više razvojnih dokumenata na nacionalnoj razini kod nas, izraženo je opredjeljenje za izgradnju društva znanja, poticanje inovacija i tehnološkog razvoja. Određeni pomaci pri tome su učinjeni, ali još smo daleko od društva znanja i na tome putu ima još dosta prepreka.¹

¹ Činitelji zaostajanja u razvoju društva znanja kod nas su: sporost u realizaciji projekata od donošenja strategije, nedostatak centara za transfer tehnologija i spin-off tvrtki na znanstvenim institucijama itd.

Izvor: Ramljak, D., Deset prepreka za ulazak Hrvatske u društvo znanja, Lider, 6.09.2007.
<http://www.liderpress.hr/arhiva/25442>

Više o problematici izgradnje društva znanja kod nas vidjeti u:

Barić, V., Jalač, Raguž, M.: Hrvatska na putu prema društvu znanja, Poslovna izvrsnost, Zagreb, God. IV (2010.) br.2

Pokazatelji većeg broja istraživanja o funkcioniranju institucionalne podrške kod nas, ukazuju na slabosti i neizgrađenost brojnih elemenata poslovnog okruženja, koji se postavljaju kao ograničavajući činitelj poduzetničkih aktivnosti i bržeg razvoja gospodarstva.²

Kritično važno pitanje stoga postaje: kako izgraditi institucionalno okruženje koje će biti u funkciji gospodarskog rasta koji dovodi do povećanja bruto domaćeg proizvoda, izvoza i zapošljavanja?

Polazeći od navedenog, ovo istraživanje zasniva se na sljedećim hipotezama:

1. Socijalna struktura stanovništva, po osnovi udjela broja zaposlenih i osoba u procesu obrazovanja u ukupnom stanovništvu, znatno utječe na razinu gospodarskog razvoja,
2. Stupanj internacionalizacije poduzetništva snažno je određen konkurentnošću proizvoda i usluga te institucionalnim okruženjem,
3. Konkurentnost gospodarstva u značajnoj mjeri određena je poticajnim ozračjem i podržavajućom institucionalnom podrškom.

Predmet ovog istraživanja su pokazatelji gospodarske razvijenosti Varaždinske županije i regije Sjeverozapadne Hrvatske na NUTS 2 razini.

U traženju odgovora na istraživačko pitanje i relevantnih objašnjenja kojima bi se mogle potvrditi postavljene hipoteze, u daljnjem radu obuhvaćena su sljedeća područja i to:

U prvom dijelu opisuju se dosadašnje teorijske i empirijske spoznaje o faktorima koji utječu na gospodarski razvoj. U drugom dijelu navodi se metodologija istraživanja kod koje je gospodarski razvoj Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske iskazan kroz nekoliko skupina pokazatelja uz korištenje različitih znanstvenih metoda, uključivo i metodu anketiranja.

U trećem dijelu iznose se rezultati istraživanja strukturirani u tri skupine: prvu skupinu čine pokazatelji gospodarske strukture i razvijenosti gospodarstva Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske. Drugu skupinu čine pokazatelji financijskog poslovanja i vanjskotrgovinske razmjene poduzetnika Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske. Treća skupina odnosi se na pokazatelje konkurentnosti Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske.

U četvrtom dijelu iznosi se zaključak o postavljenim hipotezama i važnosti institucionalnih uvjeta za unapređenje gospodarskog razvoja i navode se metodološki problemi kao i otvorena pitanja za buduća istraživanja.

² Više o tome vidjeti u:

World Economic Forum (2010.): The Global Competitiveness Report 2010-2011

http://www3.weforum.org/docs/WEF-GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

2. Faktori koji utječu na gospodarski razvoj – pouke iz teorije

Proces gospodarskog razvoja svake zemlje obilježen je većim ili manjim varijacijama u stopama regionalnog rasta. Suvremena ekonomska teorija kod objašnjenja razlika u stupnju razvijenosti regija, polazi od analize faktora dugoročnog gospodarskog rasta kao značajnih determinanti u stupnju regionalnih razlika. Polazeći od dosadašnjih teorijskih spoznaja o faktorima gospodarskog rasta, moguće je identificirati nekoliko skupina razvojnih modela, i to:

1. Tradicionalni modeli,
2. Modeli nove ekonomske geografije i
3. Prostorni inovacijski modeli.

Tradicionalni modeli gospodarskog rasta ističu da odnos između nacionalnog rasta i regionalnog razvoja može biti nelinearan, a jedan od prvih autora koji je eksplicitno uspostavio odnos između stupnja razvijenosti i regionalnih nejednakosti bio je Williamson (1965). Prema Williamsonu, regionalne razlike u dohocima rastu u početnim fazama razvoja, zatim se stabiliziraju i potom nestaju u zrelim periodima rasta. U ovoj skupini modela, posebni značaj imaju teorije polova rasta te kumulativnih i kružnih procesa³, prema kojima vodeće regije zbog lokacijskih prednosti privlače investicije i radnu snagu iz drugih područja.

Unutar tradicionalnih modela gospodarskog rasta, razlikuju se:

- neoklasični pristupi⁴ rasta koji naglašavaju značaj ponude proizvodnih faktora u procesu rasta u kratkom i srednjem roku, dok je u dugom roku stopa rasta određena tehnološkim napretkom i
- pristupi endogenog rasta⁵ prema kojima se izvori rasta nalaze u akumulaciji znanja.

Dok neoklasična teorija obrazlaže smanjenje regionalnih razlika kroz proces konvergencije, ona ne daje adekvatna tumačenja vezana za rast regionalnih razlika koja su prisutna u realnosti i ne pruža objašnjenja tehnološkog napretka.

Kod teorije endogenog rasta tehnološki napredak je „endogeniziran“ na više različitih načina, ali je kod svih proces stvaranja i širenja znanja ključni mehanizam gospodarskog rasta.

Geografski faktori mogu utjecati na koncentraciju ili prostornu disperziju gospodarskih aktivnosti te se nalaze u središtu modela nove ekonomske geografije.

³ O teoriji polova rasta više vidjeti u Perroux, F., (1958.), a o teoriji kumulativnih i kružnih procesa u Myrdal, G., (1957.).

⁴ Temelje neoklasičnog pristupa postavili su Solow, R. M. (1956.) i Swan, T. M., (1956.) po kojima se ovaj model često naziva i Solow – Swanov model rasta.

⁵ O tome više vidjeti u Romero, P. (1994.) i Lucas, R. E., (1988).

Krugman (1991.) navodi kako geografski raspored ekonomskih aktivnosti nastaje kao rezultat odnosa centripetalnih sila koje potiču okrupnjavanje ekonomskih aktivnosti i centrifugalnih sila koje ograničavaju proces aglomeracije. U centripetalne sile autor ubraja veličinu tržišta, razvijenost tržišta rada i pozitivne eksternalije, dok centrifugalne sile čine imobilnost proizvodnih faktora, zemljišne rente i negativne eksternalije.

Kod modela nove ekonomske geografije, ekonomije razmjera i transportni troškovi su ključni faktori koji određuju dinamiku gospodarskog rasta, međutim empirijska istraživanja koja bi testirala validnost modela još su uvijek rijetka.

Tijekom 80-ih godina prošlog stoljeća naovamo pojavio se čitav niz teorijskih koncepata regionalnog razvoja pod različitim nazivima koji se temelje na inovacijskim aktivnostima i pojavljuju pod različitim nazivima (industrijski klasteri, samoučeća regija i sl.), a svi se mogu svesti pod zajednički naziv: prostorni inovacijski sustavi (Cheshire, Malecki, 2005.). Kod ovih koncepata, regionalni rast temelji se na koncentraciji visoko - inovativnih poduzeća koja ulažu u nove tehnologije i stvaraju nove proizvode, a povezana su s obrazovnim institucijama i drugim važnim činiteljima regionalnog razvoja.

Od prostorno inovacijskih modela, poznata je Illerisova induktivna teorija regionalnog razvoja (Illeris, 1993.) kod koje autor, na osnovu analize razvojnih trendova regija u 18 europskih zemalja, utvrđuje da njihov razvoj slični mozaiku koji se sastoji od dinamičnih regija i regija koje zaostaju u razvoju i da nema uniformiranog pristupa u razvoju, osobito u smislu polarizacije centar/periferija.

Dinamičan razvoj teorijskih modela u području gospodarskog razvoja, pratio je izniman doprinos empirijskih istraživanja o regionalnoj konvergenciji i ekonomsko-socijalnim obilježjima koja se mogu dovesti u vezu sa gospodarskim rastom.

Na osnovu analize konvergencije prema bruto domaćem proizvodu po stanovniku i bruto domaćem proizvodu po zaposlenom na razini NUTS 2 regija, u razdoblju 1981. – 1992., Lopez – Bazo et al. (1999.) zaključuju kako je u slučaju bruto domaćeg proizvoda po zaposlenom, zabilježena snažna konvergencija što nije slučaj kod bruto domaćeg proizvoda po stanovniku gdje je prisutna snažna polarizacija.

Promicatelji koncepta konvergencije (Barro i Sala - i - Martin, 2004.) ističu kako se apsolutna konvergencija na regionalnoj razini može lakše objasniti kroz veću homogenost regija unutar zemlje u pogledu tehnologije, preferencija potrošača i institucionalne podrške, nego u slučaju različitih zemalja, zbog čega regije teže ravnotežnim stanjima.

Velik opseg ekonomske literature iz područja međunarodne ekonomije ističe snažnu vezu između vanjske trgovine i rasta bruto domaćeg proizvoda, a to su potvrdila i brojna istraživanja.

Pojedini autori (Kitson, Martin i Tyler, 2004.) konkurentsku prednost jedne regije pred drugom sagledavaju preko udjela (nacionalnog i međunarodnog) na inozemnom tržištu. Gardiner, Martin i Tyler (2004.) smatraju da je prosperitet regije određen snagom njezine izvozne baze, dok Lengyel i Lukovics (2006.) ističu otvorenost kao važni pokazatelj regionalne konkurentnosti.

Regionalna konkurentnost i zapošljavanje neki su od ciljeva regionalne politike Europske unije u programskom razdoblju 2007. - 2013., kojima se konkurentnost regija nastoji poboljšati ulaganjem u znanje i istraživanje, inovacijama, suradnjom sa obrazovnim i znanstvenim institucijama i dr., što je navedeno u dokumentu: European Commission (2005.a) „Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategy Guidelines, 2007.-2013.“

U mjerenju regionalne konkurentnosti postoje različiti pristupi pri čemu su Porter (1990., 2003.) i Krugman (1994.) naglašavali da je proizvodnost najbolja mjera konkurentnosti.

Velška razvojna agencija u suradnji s Engleskom agencijom za regionalni razvoj i Barclays Bank PLC 2002. godine izradila je studiju o uspoređivanju 15 regija u svijetu s ciljem prepoznavanja ključnih faktora regionalne konkurentnosti. Autori studije zaključuju kako postoji mali broj generičkih faktora uspjeha koji su pronađeni u svakoj od regija, a to su: snažna međunarodna orijentacija, specijalizacija regionalnih ekonomija, kulturni i lokacijski faktori, koncentracija javnog i privatnog sektora na mali broj razvojnih aktivnosti. S druge strane, identificiran je velik broj obilježja koja su ključna za samo neke od regija, a to su: strateški položaj regije, razvijenost komunalne infrastrukture, inovativnost, poduzetnička kultura, visoko obrazovana radna snaga, sustav poticaja malih i srednjih poduzeća, umrežavanje unutar regije i dr.

Europska komisija je godine 2003. objavila studiju o ključnim faktorima konkurentnosti europskih regija, koja kombinira različite teorijske i empirijske modele s analizom pojedinačnih slučajeva. Autori studije (Martin R. et al., 2003.) razlikuju tri tipa regija i za svaki tip utvrđuju različite izvore konkurentnosti. To su:

- regije kao lokacije proizvodnje, kod kojih se faktori konkurentnosti nalaze u niskim troškovima rada, nekretninama, fizičkoj infrastrukturi, transportnoj dostupnosti i maloj zagađenosti,
- regije sa rastućim prinosima kod kojih se faktori konkurentnosti nalaze u području inovacija, poduzetništva i upravljanju regijom,
- regije kao centri širenja znanja, ove regije obilježava visoka gustoća stanovništva i visoke stope rasta bruto domaćeg proizvoda, a zasnivaju se na inovativnosti, poduzetničkoj kulturi, internacionalizaciji proizvodnje i sl.

Prikaz konceptualnog modela regionalne konkurentnosti u obliku šesira dala je Europska komisija (2004.), pri čemu se na vrhu šesira nalazi bruto domaći

proizvod po stanovniku kojim se često koristi kao mjerom regionalne konkurentnosti.

Petrakos et al. (2005.) analiziraju regionalne razlike među zemljama kandidatima za ulazak u Europsku uniju prema bruto domaćem proizvodu po stanovniku u razdoblju 1995. do 2000. godine i utvrđuju da je kod svih zemalja kandidata stupanj regionalnih razlika sličan ili čak nešto veći od onog u starim zemljama članicama, što znači da su zemlje kandidati zabilježile porast regionalnih razlika.

Hugins i Davies (2006.) kreirali su europski indeks konkurentnosti kojim mjere konkurentnost 27 europskih zemalja i 188 regija te u analizi naglašavaju važnost regionalne proizvodnosti, znanja i infrastrukture.

U novije vrijeme, u izučavanju faktora gospodarskog rasta sve veću važnost dobivaju i institucije za koje je North (1990:107) tvrdio da su temeljna odrednica dugoročne uspješnosti gospodarstva.

Pojedini autori (Evans i Rauch 1999. i dr.) izučavali su povezanost gospodarskog rasta sa pojedinim elementima javnog upravljanja te utvrdili kako postoji statistički signifikantna veza između pojedinih elemenata kvalitete javnog upravljanja i stope gospodarskog rasta.

U našim uvjetima, novijih empirijskih istraživanja na temu regionalnog razvoja i regionalne konkurentnosti ima razmjerno malo, ali njihov broj sve više raste.

Maleković et al. (2002.) analiziraju socio-ekonomske prilike na područjima posebne državne skrbi te zaključuju kako su najveći razvojni problemi tih područja visoka stopa nezaposlenosti, dok je dugoročno problem područja posebne državne skrbi loša demografska struktura.

Nacionalno vijeće za konkurentnost (2003.) uz prikaz pokazatelja regionalnog razvitka predlaže pokazatelje kojima je moguće mjeriti ostvarivanje ciljeva gospodarskog razvoja pa izdvaja sljedeće pokazatelje: bruto domaći proizvod po stanovniku na NUTS 2 i NUTS 3 razini, izvorne prihode proračuna gradova i općina, pokazatelje nezaposlenosti i zaposlenosti, obrazovanost stanovništva te pokazatelje izvoza roba i usluga po stanovniku.

Puljiz i Maleković (2007.) koristeći različite mjere nejednakosti, analiziraju razlike na županijskoj i lokalnoj razini prema osobnim dohocima i nezaposlenosti u razdoblju 2000. do 2005. godine i zaključuju kako su regionalne razlike značajne posebno u pogledu nezaposlenosti i sve više pod utjecajem međužupanijskih razlika.

Puljiz (2009.) istražuje makro-činitelje gospodarskog razvoja na agregatnoj razini kao što su proizvodnost, zaposlenost, investicije, izvozna orijentiranost i obrazovanje, pri čemu koristi pokazatelje bruto domaćeg proizvoda po stanovniku, financijskog poslovanja poduzeća i dr.

Autor utvrđuje da su među županijama prisutne značajno veće razlike u razvijenosti prema pokazateljima financijskog poslovanja poduzeća u odnosu na bruto domaći proizvod po stanovniku.

Hinšt (2010.) analizira razinu gospodarske razvijenosti županija kroz odnos bruto domaćeg proizvoda po stanovniku i udjela pojedinih kategorija stanovnika u socijalnoj strukturi stanovništva te utvrđuje snažnu povezanost između bruto domaćeg proizvoda i udjela zaposlenih u stanovništvu županija.⁶

Škuflić i Ladavac (2001.) u analizi vanjskotrgovinske razmjene na nacionalnoj razini, primjenjuju rangiranje županija prema pokazateljima izvozne propulzivnosti, uvozne ovisnosti i dr. te ukazuju na postojanje korelacijske veze između stupnja otvorenosti i dinamike gospodarskog rasta, dok je Derado (2010.) u istraživanju internacionalizacije poduzetništva malih i srednjih poduzeća u slučaju Splitsko-dalmatinske županije koristio pokazatelje komparativnih prednosti po pojedinim djelatnostima.⁷

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u suradnji sa Nacionalnim vijećem za konkurentnost objavio je 2011. godine studiju „Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010.“ u kojoj su županije i regije na NUTS 2 razini rangirane prema indeksu konkurentnosti, a rezultati su potvrdili značajne razlike i brojne specifičnosti pojedinih županija.⁸

Radi smanjenja regionalnih dispariteta i unapređenja gospodarskog razvoja, Grčić (2010.) uz ostalo, predlaže jačanje institucionalne pozicije regionalne politike u javnim politikama na državnoj razini, promjenu prioriteta ulaganja⁹ i provođenje nove faze decentralizacije.

⁶ Prikaz gospodarske razvijenosti kroz bruto domaći proizvod po stanovniku i druge pokazatelje koje su koristili Puljiz (2009.), Hinšt (2010.) i ostali autori, dijelom je primijenjen u ovom radu kod analize odnosa stupnja gospodarske razvijenosti i socijalne strukture stanovništva.

⁷ Pristupi koje su koristili ovi autori u svojim istraživanjima poslužili su kod analize internacionalizacije poduzetništva u slučaju Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske.

⁸ Radi obuhvaćanja što većeg broja različitih faktora koji utječu na regionalnu konkurentnost, u ovom istraživanju korišteni su pokazatelji prema UNDP Programu.

⁹ Za povećanje regionalne konkurentnosti, Grčić predlaže promjene prioriteta ulaganja korištenjem formule 3 x 33% i to:

- prva trećina u investicije, nove tehnologije te poticanje malih i srednjih poduzeća,
- druga trećina u novo zapošljavanje, obrazovanje i razvoj ljudskih resursa i
- treća trećina u regionalnu i lokalnu fizičku infrastrukturu.

Izvor: Grčić, B.: Izazovi regionalne politike RH, „II godišnji susret gradonačelnika i poduzetnika“ Zadar, 15.-16.10.2010.

3. Metodologija istraživanja

Radi prihvaćanja ili odbacivanja postavljenih hipoteza, u ovom istraživanju primijenjene su metode analize i sinteze, generalizacije i specijalizacije, komparacije i statističke metode te metoda anketiranja gospodarskih subjekata.

Anketiranje gospodarskih subjekata provedeno je tijekom mjeseca studenog i prosinca 2011. godine, a dio je stvaranja šire analitičke podloge za identifikaciju ključnih utjecajnih faktora gospodarskog razvoja i provedbu projekta „Sektorska specijalizacija regija i razvoj regionalnih klastera“ koji je pokrenulo Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva u 2011. godini.

Anketni upitnik sastojao se od 29 pitanja strukturiranih u 4 osnovne grupe gdje se koristilo standardnim oblikom zatvorenih i otvorenih pitanja, dihotomnim pitanjima i Lickertovom skalom stavova, a empirijsko istraživanje provedeno je metodom slučajnog uzorka u okviru 133 poduzeća na području regije Sjeverozapadne Hrvatske na NUTS 2 razini (anketni upitnik u prilogu). U uzorku su ciljano dominirala poduzeća koja se bave proizvodnom djelatnošću i izvozno su orijentirana. Pitanja u anketi odnosila su se na sagledavanje većeg broja različitih unutarnjih i vanjskih faktora za koje se pretpostavlja da značajno utječu na poslovanje poduzeća: od upravljanja promjenama u poslovanju do barijera u izgradnji konkurentnosti i procesu internacionalizacije. Od 850 poslanih anketa, njih 140 je vraćeno te su u konačnici 133 ankete metodološki prihvaćene. U ovom radu iznose se oni rezultati anketiranja koji su vezani uz postavljene hipoteze i institucionalnu podršku u gospodarskom razvoju.

Osnovne karakteristike strukture gospodarstva Varaždinske županije i regije Sjeverozapadne Hrvatske, analizirane su kroz indeks specijalizacije gospodarske strukture koji mjeri udio neke djelatnosti u ukupnom gospodarstvu županije (NUTS 2 regije) u usporedbi s nacionalnim prosjekom, odnosno:

$$I_s = \frac{\frac{Z_i}{Z_t}}{\frac{H_i}{H_t}}$$

gdje je:

I_s = indeks specijalizacije

Z_i = bruto domaći proizvod županije (regije) u promatranoj djelatnosti

Zt = bruto domaći proizvod u gospodarstvu županije (regije)

Hi = bruto domaći proizvod u promatranoj djelatnosti (nacionalna razina)

Ht = bruto domaći proizvod Hrvatske

Gospodarska razvijenost Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske, analizirana je kroz pokazatelje bruto domaćeg proizvoda po stanovniku i odabranih kategorija u socijalnoj strukturi stanovništva.

Za utvrđivanje međuzavisnosti između bruto domaćeg proizvoda po stanovniku i pojedinih kategorija u strukturi stanovništva na razini županija, izračunati su Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga koji ukazuju na odnos pojedinih kategorija strukture stanovništva i gospodarskog razvoja.

Kao neparametarska metoda, Spearmanov koeficijent korelacije ranga (Rs) primjeren je u ovakvom slučaju, a izračunan je po formuli:

$$R_s = 1 - \frac{6 \times \sum_{i=1}^N d_i^2}{N^3 - N}$$

gdje je:

N = odgovarajuća vrijednost iz tablice normalne distribucije

$d_i = r(x_i) - r(y_i)$ – razlika rangova vrijednosti varijabli x i y.

Pokazatelji specijalizacije gospodarske strukture i Spearmanov koeficijent korelacije ranga korišteni su za potvrđivanje prve hipoteze o utjecaju socijalne strukture stanovništva na gospodarski razvoj.

U cilju što objektivnijeg sagledavanja faktora gospodarskog rasta, analitička osnovica proširena je na financijske pokazatelje poslovanja poduzeća i na pokazatelje vanjskotrgovinske razmjene poduzeća Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske po veličini poduzetnika i po djelatnostima.

U tom smislu, izrađena je analiza komparativnih prednosti koja ukazuje na važnost pojedinih djelatnosti u ostvarenju izvoza, što je osnova za izgradnju konkurentnog gospodarstva i provođenje procesa restrukturiranja.

Indeks komparativnih prednosti izračunan je prema izrazu:

$$RCA = \frac{\frac{EX_{ij}}{\sum_{i=1}^n EX_{ij}}}{\frac{\sum_{j=1}^m EX_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m EX_{ij}}}$$

u kojem **EX_{ij}** označava izvoz robe **i** iz zemlje **j**.

Primijenjen Balassin indeks komparativnih prednosti (RCA – Revealed Comparative Advantage) u osnovi utvrđuje odnos između udjela izvoza robe **i** iz zemlje **j** u ukupnom izvozu zemlje **j** i udjela izvoza robe **i** iz svih zemalja u ukupnom izvozu svih zemalja.

Prednost tako definiranog indeksa je njegova jednostavna primjena na različitim razinama agregiranja djelatnosti i prostornih jedinica promatranja, a u ovom radu poslužit će kod analize internacionalizacije poduzetništva.

Statistički pokazatelji o vanjskotrgovinskoj razmjeni i indeks komparativnih prednosti, poslužili su za objašnjenje druge hipoteze o povezanosti internacionalizacije poduzetništva i konkurentnosti proizvoda i usluga.

Za analizu ostvarene razine konkurentnosti Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske, korišten je Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske za 2010. godinu koji se temelji na metodologiji Svjetskog gospodarskog foruma i Instituta za razvoj menadžmenta. Analitički pristup zasniva se na kombinaciji statističkih i perceptivnih faktora koji izražavaju kvalitetu poslovnog okruženja i poslovnog sektora na temelju kojih se utvrđuje indeks konkurentnosti.¹⁰

¹⁰ Statistički faktori obuhvaćaju: pokazatelje poslovnog okruženja – demografija, zdravlje, kultura, obrazovanje, osnovna infrastruktura i javni sektor, poslovna infrastruktura te pokazatelje poslovnog sektora - investicije i poduzetnička dinamika, razvijenosti poduzetništva i ekonomske rezultate. Perceptivne faktore čine: pokazatelji poslovnog okruženja – lokacijske prednosti, lokalna uprava, infrastruktura, vladavina prava, obrazovanje, financijsko tržište i lokalna konkurencija te pokazatelji poslovnog sektora - tehnologija i inovativnost, klasteri, marketing i menadžment.

Pokazatelji regionalnog indeksa konkurentnosti poslužili su za objašnjenje treće hipoteze o povezanosti konkurentnosti gospodarstva i institucionalne podrške.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Pokazatelji gospodarske strukture i razvijenosti gospodarstva Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske

Pretežiti dio gospodarske strukture Varaždinske županije čini prerađivačka industrija u kojoj prevladavaju radno intenzivne i nisko akumulativne grane kao što su tekstilna, odjevna, kožarsko obućarska i drvna, koje zapošljavaju oko 30 posto radnika u odnosu na ukupan broj zaposlenih u gospodarstvu Županije i čiji je udio u ukupnom izvozu oko 60 posto.¹¹

Udio pojedinih djelatnosti Varaždinske županije i regije Sjeverozapadne Hrvatske u strukturi bruto dodane vrijednosti (BDV) ukazuje na izražene regionalne nejednakosti što prikazuje tablica 1.

¹¹ Izvor: HGK – Županijska komora Varaždin, 2010., FINA – Financijska agencija, baza podataka, 2010.

Tablica 1.

DISTRIBUCIJA BRUTO DODANE VRIJEDNOSTI PO DJELATNOSTIMA U 2008. GODINI (NKD 2002.)¹²

Red. br.	Teritorijalna jedinica lokalne uprave	Iznosi u mln kuna									
		A, B	C, D, E	F	G	H	I	J, K	L, M, N, P	Ukupno BDV djelatn.	
1	Varaždinska županija	1.192	2.956	861	1.041	308	859	1.755	1.631	10.603	
	- Iznos	11,2	27,9	8,1	9,8	2,9	8,1	16,6	15,4	100,0	
A	Sjeverozapadna Hrvatska	5.289	29.433	9.675	20.761	2.793	11.692	35.375	23.345	138.363	
	- Iznos	3,8	21,3	6,9	15,0	2,0	8,4	25,6	17,0	100,0	

Izvor: Priopćenje od 11. veljače 2011. – Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije u 2008., dostupno na: www.dzs.

¹² A,B - Poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo,

C, D, E – Rudarstvo, vađenje, prerađivačka industrija, opskrba električnom energijom, plinom i vodom,

F – Građevinarstvo,

G – Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla te predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo

H – Hoteli i restorani,

I – Prijevoz, skladištenje i veze,

J, K – Financijsko posredovanje, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge,

L, M, N, O, P – Javna uprava i obrana, socijalno osiguranje, obrazovanje, zdravstvena, zaštita i socijalna skrb, ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti i aktivnosti kućanstva

Na osnovu podataka iz tablice 1, izračunani su indeksi specijalizacije gospodarske strukture i to:

Regija Sjeverozapadna Hrvatska ostvarila je razmjerno visoke indekse specijalizacije gospodarske strukture u prerađivačkoj industriji (1,05) i trgovini (1,22), pri čemu je Varaždinska županija specijalizirana za poljoprivredu (1,74) i prerađivačku industriju (1,37).

U nastavku prikazujemo pokazatelje bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) kao mjere razvijenosti gospodarstva te pokazatelje socijalne strukture stanovništva Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske.

Tablica 2.

**POKAZATELJI BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA,
 BRUTO DODANE VRIJEDNOSTI INDUSTRIJE
 I SOCIJALNE STRUKTURE STANOVNIŠTVA (2008.)¹³**

Rbr.	<i>Pokazatelji</i>	Varaždinska županija	Sjeverozapadna Hrvatska
1.	Broj stanovnika	180.781	1.670.786
2.	BDP po stanovniku (kn)	67.928	95.911
3.	BDP (mil.kn)	12.280	160.247
4.	BDV industrije (mil.kn)	2.956	29.433
5.	Broj zaposlenih u industriji	19.979	145.922
6.	Vidljiva proizvodnost (VP) (4:5) u kn	147.955	201.704
7.	Bruto plaće i nadnice po zaposl. u industriji (kn)	55.781	89.493
8.	Broj zaposlenih ukupno	66.114	691.487
9.	Broj nezaposlenih ¹³	6.822	58.123
10.	Broj učenika srednjih škola	8.033	69.213
11.	Broj studenata	4.567	52.363

Izvor: Priopćenje od 3.srpnja 2009. - Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2.razine i županije od 2000. do 2006. i Priopćenje od 11. veljače 2011.- Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije u 2008.,

¹³ Stopa registrirane nezaposlenosti u Varaždinskoj županiji u 2008. godini bila je 9,3 posto, a u 2010. godini 13,1 posto (Izvor: HZZ Analitički bilten br. 4, 2010., str. 5.) Razmjerno visoka stopa nezaposlenosti uz nepovoljnu strukturu nezaposlenih ukazuje na problem fleksibilnosti tržišta rada, konkurentnosti radne snage i iskorištenja ljudskih potencijala.

DZS RH, Zagreb, dostupno na Internet adresi www.dzs.hr; Priopćenje od 11. veljače 2011. – Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije u 2008., dostupno na: i Statističko izvješće 1376 – Osnovni strukturno-poslovni pokazatelji industrije u 2008., Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, 2010., str.79.-105; Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2009., Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, prosinac 2009., str. 598, 600, 602, 647, Statističko izvješće 1376, Zagreb 2010.

Od ukupnog BDP-a na nacionalnoj razini (2008.), u Varaždinskoj županiji ostvareno je 3,6 posto, a u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj čak 46,8 posto (vidi tablicu 3).

Kretanje udjela BDP-a i BDV-a Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske u ukupnom BDP-u i BDV-u na nacionalnoj razini te bruto plaća zaposlenih i odabranih kategorija stanovništva na županijskoj i regionalnoj razini u ukupnoj socijalnoj strukturi stanovništva, prikazuje tablica 3.

Tablica 3.

POKAZATELJI UDJELA BDP-A, BDV-A I POJEDINIH KATEGORIJA STANOVNIŠTVA U UKUPNOJ SOCIJALNOJ STRUKTURI (2008.)

Udjeli u postocima, RH=100

Pokazatelji	Varaždinska županija	Sjeverozapadna Hrvatska
Udio BDP-a u RH	3,6	46,8
Udio BDV-a u industriji u RH	4,9	49,2
Udio stanovništva županija u ukupnom RH	4,1	37,7
Udio zaposlenih po županijama unutar RH	4,3	45,0
Udio zaposl. u industriji unutar RH	7,1	51,6
Udio nezaposlenih u RH	3,0	24,6
Udio učenika unutar RH	4,4	38,1
Udio studenata županije unutar RH	3,5	40,0

Izvor: Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2009., Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, prosinac 2009., str. 598, 600, 602, 647, Statističko izvješće 1376, Zagreb 2010., izračun na osnovi podataka iz prethodne tablice.

Radi utvrđivanja međuzavisnosti između BDP-a i pojedinih kategorija u socijalnoj strukturi stanovništva te međuzavisnosti između ostalih kategorija za koje je procijenjeno da postoji odgovarajuća korelacija, izračunani su rangovi koje prikazuje tablica 4.

Tablica 4.

RANGOVİ POKAZATELJA PROMATRAH KATEGORIJA (2008.)

R. br.	Teritorijalna jedinica lokalne uprave	BDP po stan.	Vidljiva proiz. rada (kn)	Bruto plaće po zaposl.	Udio zaposl. u stanovn.	Udio zaposl. u industr. u uk. zaposl.	Udio nezaposl. u stanovn.	Udio učenika u stanovn.	Udio studenata u stanovn.
1	Varaždinska županija	7	21	17	4	3	17	5,5	14,5
A	Sjeverozapadna Hrvatska	1	2	1	1	1	3	1	1

Izvor: prethodne tablice, obrada autora.

Temeljem utvrđenih rangova za 21 teritorijalnu jedinicu lokalne uprave, čiji je sastavni dio i Varaždinska županija, izračunani su Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga (r') i to:

1. BDP po stanovniku i udio zaposlenih u stanovništvu $r' = 0,861$
2. BDP po stanovniku i vidljiva proizvodnost $r' = 0,478$
3. BDP po stanovniku i bruto plaće i naknade po zaposlenom $r' = 0,504$
4. BDP po stanovniku i udio nezaposlenih $r' = -0,349$
5. BDP po stanovniku i udio učenika $r' = 0,025$
6. BDP po stanovniku i udio studenata $r' = 0,486$
7. VP i udio zaposlenih u industriji $r' = -0,565$
8. VP i bruto plaće zaposlenih u industriji $r' = 0,601$
9. Udio zaposlenih i udio nezaposlenih u stanovništvu $r' = -0,528$

Velika povezanost BDP-a po stanovniku i udjela zaposlenih u stanovništvu županija, uz korelaciju od 0,861 upućuje na zaključak da veća razina zaposlenosti u različitim djelatnostima omogućuje ostvarenje razmjerno visokog BDP-a.

Ovi odnosi potvrđuju hipotezu o povezanosti gospodarskog razvoja i socijalne strukture stanovništva, po osnovi udjela broja zaposlenih u ukupnom stanovništvu.

Umjerenu povezanost sa BDP-om po stanovniku iskazuju bruto plaće i naknade po zaposlenom uz korelaciju od 0,504 te udio studenata u ukupnom stanovništvu uz korelaciju od 0,486, dok je kod vidljive proizvodnosti (VP) i udjela zaposlenih u industriji utvrđena negativna korelacija od 0,565, što upućuje na mogućnost da razmjerno manji udio zaposlenih u industriji uz tržišno prihvatljive proizvode ostvaruje veću proizvodnost rada. Odnosi BDP-a po stanovniku i udjela nezaposlenih te udjela zaposlenih i nezaposlenih u stanovništvu, pokazuju umjerenе negativne korelacije.

4.2. Pokazatelji financijskog poslovanja i vanjskotrgovinske razmjene poduzetnika Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske

Osnovna značajka financijskog poslovanja poduzetnika Varaždinske županije u razdoblju 2008. do 2010. bila je promjenljivost osnovnih pokazatelja, pri čemu su poduzetnici u 2010. godini ostvarili lošiji financijski rezultat nego prethodnih godina, uz neto gubitak u poslovanju od 22 milijuna kuna, dok je u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj u istom periodu ostvaren pozitívni poslovni rezultat u iznosu od 2.909 milijuna kuna.

Kretanje osnovnih financijskih pokazatelja poslovanja poduzetnika u 2008. i 2010. godini prikazuje tablica 5.

Tablica 5.

FINANCIJSKI POKAZATELJI POSLOVANJA PODUZETNIKA VARAŽDINSKE ŽUPANIJE
 I SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Teritorijalna jedinica lokalne uprave	2008.(mil.kn)					2010.(mil.kn)				
	Uk. prihod	Dobit razdob.	Gubitak razdob.	Poslovni rezultat	Investicije	Uk. prihod	Dobit razdob.	Gubitak razdob.	Poslovni rezultat	Investicije
Varaždinska županija	23.367	894	255	639	1.762	19.856	627	649	-22	1.108
Sjeverozapadna Hrvatska	467.480	23.174	8.881	14.293	41.825	398.557	19.967	17.058	2.909	25.078

Izvor: FINA (2008.). Financijska agencija, baza podataka i Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika Republike Hrvatske po županijama u 2010. godini, Zagreb, lipanj 2010., str. 9 i 13.

Tablica 6.

FINANCIJSKI POKAZATELJI POSLOVANJA PODUZETNIKA VARAŽDINSKE ŽUPANIJE PO DJELATNOSTIMA
I PO VELIČINI PODUZETNIKA (2010.)

Djelatnost	Ukupni prihod (u 000 kn)			Poslovni rezultat (u 000 kn)			
	Mala	Srednja	Velika	Mala	Srednja	Velika	Ukupno
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	188.101	19.514	1.264.701	-405	38	14.313	13.946
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	1.858.369	2.123.417	5.156.786	6.470	140.788	-17.523	129.735
- Proizvodnja prehrambenih proizvoda	355.113	296.621	2.719.019	3.061	6.060	25.694	34.815
- Proizvodnja odjeće	93.982	150.316	541.162	1.452	28.064	-28.617	-899
- Proizvodnja kože	200.272	144.872	1.609.962	2.379	3.757	-1.182	4.954
- Prerada drva	125.585	258.294	554.633	-8.940	8.964	136	160
- Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	166.431	278.744	-	7.162	33.350	-	40.512
- Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	103.950	199.437	-	-651	4.036	-	3.385
- Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda	242.985	84.018	-	-1.659	-1.169	-	-2.828
- Proizvodnja strojeva i uređaja	144.684	142.192	-	-10.603	19.065	-	8.462
GRAĐEVINARSTVO	674.706	725.265	1.361.895	-20.046	9.981	-49.184	-59.249
TRGOVINA NA VELIKO I MALO	2.673.954	1.048.417	273.314	-39.320	-13.428	2.498	-50.250
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	581.335	89.244	187.926	3.628	161	-3.188	601
OSTALO	1.069.934	545.988	112.907	-32.005	-26.203	1.181	-57.027
UKUPNO	7.046.399	4.551.845	8.257.529	-81.678	111.337	-51.903	-22.244

Izvor: FINA – Financijska agencija, baza podataka – pokazatelji poslovanja poduzeća Varaždinske županije, 2011.

U ostvarenju financijskih rezultata poslovanja poduzetnika Varaždinske županije (2010.) dominantnu ulogu imaju mali i srednji poduzetnici kod kojih je udio prihoda u ukupnom prihodu bio 58,4 posto, dok najveće udjele u prihodu imaju prerađivačka djelatnost (46,0 posto), trgovina na veliko i malo (20,1 posto) i građevinarstvo (13,9 posto).¹⁴

Udio investicija u dugotrajnu imovinu u ukupnim investicijama na nacionalnoj razini (2010.) kod Varaždinske županije bio je 3,0 posto, a na razini Sjeverozapadne Hrvatske čak 66,4 posto.¹⁵

Unatoč otežanim uvjetima privređivanja, prerađivačka industrija Varaždinske županije u 2010. godini ostvarila je pozitivan poslovni rezultat, pri čemu je prosječna plaća po zaposlenom bila 3.491 kuna što je za 24,0 posto manje od plaće koja je ostvarena u prerađivačkoj industriji Hrvatske.¹⁶

U odnosu na velike poduzetnike, mali i srednji poduzetnici Varaždinske županije ostvaruju razmjerno nisku proizvodnost, koja je u 2010. godini iznosila 480.580 kuna (kod velikih poduzetnika bila je 714.997 kuna)¹⁷, što može biti uzrokovano brojnim činiteljima: od nestabilne potražnje do poslovanja u sektorima s jednostavnijim tehnologijama. Financijski rezultati poslovanja poduzetnika Varaždinske županije u 2010. godini ukazuju na poteškoće u likvidnosti¹⁸ kod poduzeća svih veličina, koja se postavlja kao ključni problem poslovanja.

Kretanje vanjskotrgovinske razmjene u gospodarstvu Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske prikazuje tablica 7.

¹⁴ Izvor: FINA (2010.). Financijska agencija, baza podataka

¹⁵ Izvor: FINA (2010.). Financijska agencija, baza podataka i Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika Republike Hrvatske po županijama u 2010. godini, Zagreb, lipanj 2010., str. 9 i 13.

¹⁶ Izvor: HGK – Županijska komora Varaždin, 2010.

¹⁷ Izvor: Fina (2010.) Financijska agencija, baza podataka

U ovom slučaju, proizvodnost je aproksimirana kroz ukupni prihod po zaposlenom.

¹⁸ Prema podacima Fine, koncem 2010. godine iznos nepodmirenih obveza u gospodarstvu Varaždinske županije iznosio je više od 1,0 milijarde kuna.

Tablica 7.

**VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA U GOSPODARSTVU
VARAŽDINSKE ŽUPANIJE I SJEVEROZAPADNE HRVATSKE**

Teritorijalna jedinica lokalne uprave	Izvoz (mil. kn)		Uvoz (mil. kn)		Bilanca (mil. kn)	
	2008.	2010.	2008.	2010.	2008.	2010.
Varaždinska županija	4.149	4.478	4.255	3.253	-106	1.225
Sjeverozapadna Hrvatska	54.503	52.695	89.178	65.250	-34.675	-12.555

Izvor: FINA – Financijska agencija, baza podataka – pokazatelji poslovanja poduzeća Varaždinske županije, 2011.

U vanjskotrgovinskoj razmjeni Varaždinske županije (2008.) pokrivenost uvoza izvozom bila je 97,5 posto (na razini Sjeverozapadne Hrvatske 61,1 posto), udio izvoza u ukupnom prihodu bio je 17,8 posto, dok je istodobno udio izvoza u BDP-u bio 33,8 posto, a udio uvoza u BDP-u 34,6 posto. Stupanj otvorenosti mjeren vrijednošću izvoza i uvoza Varaždinske županije u odnosu na BDP bio je 68,4 posto.¹⁹

Ako se podaci o izvoznim prihodima Varaždinske županije dezagregiraju na mala, srednja i velika poduzeća, pokazuje se da su izvozni prihodi sekundarnog sektora najveći kod srednjih i velikih poduzeća, dok su kod tercijarnog sektora izraženiji kod malih poduzeća.

Tablica 8.

**UDIO IZVOZNIH PRIHODA VARAŽDINSKE ŽUPANIJE PO SEKTORIMA
PREMA VELIČINI PODUZEĆA (2010.)**

Sektor	Mala	Srednja	Velika
Primarni	0,6	0,0	7,2
Sekundarni	64,0	92,3	92,5
Tercijarni	35,4	7,7	0,3
UKUPNO	100,0	100,0	100,0

Izvor: Obrada autora na temelju podataka Fine

¹⁹ Podaci obrađeni na temelju tablice 2 i tablice 7.

Tablica 9.

POKAZATELJI IZVOZNE ORIJENTACIJE I KOMPARATIVNIH PREDNOSTI PODUZEĆA VARAŽDINSKE
 ŽUPANIJE (NKD 2007., STANJE 2010.)

Djelatnost	Udio u izvozu				Indeks komparativnih prednosti			
	Mala	Srednja	Velika	Ukupno	Mala	Srednja	Velika	Ukupno
	POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	0,57	0,00	7,22	4,14	0,3189	0	11,1297
PRERADIVAČKA INDUSTRIJA	60,24	85,30	91,34	83,54	1,9628	1,5353	0,12937	1,4054
- Proizv. preh. proizvoda	3,06	3,59	5,96	4,81	1,4033	1,2177	0,9909	1,0445
- Proizv. odjeće	2,47	12,49	1,09	13,25	1,5438	7,2654	7,1092	6,2068
- Proizv. kože	12,61	5,66	63,32	39,24	10,1723	4,6772	21,2709	17,3890
- Prerada drva	7,71	15,77	1,09	5,93	2,2059	3,4294	5,5613	3,3316
- Proizv. gotov. metal. proizv.	8,35	3,11	3,44	4,37	1,2798	0,6401	1,3969	1,1551
- Proizv. strojeva i uređaja	10,67	11,79	0,00	4,99	3,6167	1,7381	0	2,0142
GRAĐEVINARSTVO	2,21	0,15	1,26	1,19	0,9971	0,3998	0,8343	0,8454
TRGOVINA NA VELIKO I MALO	16,78	4,68	0,00	4,54	0,6614	3,9626	0	0,4185
PRUŽENJE I SKLADIŠTENJE	15,96	1,94	0,18	3,82	1,3078	0,2127	0,0207	0,4005
OSTALO	4,24	7,93	0,00	2,77	0,1524	0,3769	0	0,1566
UKUPNO	100,00	100,00	100,00	100,00	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000

Izvor: FINA – Financijska agencija, baza podataka – pokazatelji poslovanja poduzeća Varaždinske županije, 2011., obrada autora

Tablica 9. prikazuje pokazatelje izvozne orijentacije i komparativnih prednosti poduzeća Varaždinske županije prema veličini poduzeća i djelatnostima koje imaju značajniji udio u ostvarenju prihoda.

Visoke vrijednosti koeficijenata komparativnih prednosti u proizvodnji kože i odjeće ukazuju na veliki značaj ovih industrijskih grana za gospodarstvo Varaždinske županije i upućuju na moguće dodatne učinke kroz proces restrukturiranja, klastere i druge oblike poslovnog povezivanja.

Prema rezultatima vlastitog istraživanja, od anketiranih 133 poduzeća, samo 12 posto poduzeća ima udio izvoza u ukupnom prihodu više od 70 posto.

Statistički podaci o udjelu županijskog izvoza u ukupnom prihodu (2008. – 17,8%, 2010. – 22,5%)²⁰ kao i rezultati vlastitog istraživanja putem anketa, upućuju na razmjerno niski stupanj internacionalizacije poduzeća Varaždinske županije.

Provedeno istraživanje putem anketa, pokazalo je da u procesu internacionalizacije postoje brojne prepreke koje se mogu podijeliti u dvije skupine: vanjske i unutarnje.

Od vanjskih prepreka, koje se mogu povezati s institucionalnim okruženjem i uvjetima poslovanja, posebno su izražene:

- nepostojanje poticajnih programa za izvoznike (odgovorilo 80 % anketiranih),
- neadekvatna financijska podrška (odgovorilo 71 % anketiranih),
- nedostatak informacija o vanjskim tržištima (odgovorilo 50 % anketiranih) i dr.

Od unutarnjih prepreka u procesu internacionalizacije, koje se mogu povezati s konkurentnošću proizvoda i usluga, izražene su:

- visoki troškovi procesa internacionalizacije (odgovorilo 73 % anketiranih),
- visoka cijena proizvoda i usluga (odgovorilo 64 % anketiranih),
- nedostajući razvoj novih proizvoda i usluga (odgovorilo 45 % anketiranih) i dr.

Statistički podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni i rezultati anketnog istraživanja o barijerama procesa internacionalizacije potvrđuju hipotezu kako je stupanj internacionalizacije poduzetništva znatno određen konkurentnošću proizvoda i usluga²¹ te institucionalnim okruženjem.

²⁰ Podaci obrađeni na temelju tablice 5 i tablice 7.

²¹ Pri tome, pitanje troškovne konkurentnosti posebno je važno za prerađivačku industriju, s obzirom na njen visoki udio u robnom izvozu.

4.3. Pokazatelji konkurentnosti Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske

Prema rezultatima istraživanja „Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010.“, Varaždinska županija je u 2010. godini, od svih županija, prva po konkurentnosti, pretežito zbog ulaganja u poslovnu infrastrukturu i investicije u poslovnom sektoru, ali je pri tome razina i dinamika ekonomskih rezultata slaba.

U tom smislu, statistički pokazatelji elemenata poslovnog sektora kreću se od razmjerno povoljnih kod investicija i poduzetničke dinamike (ukupne investicije prema lokaciji objekta po stanovniku – rang 6, inozemna izravna ulaganja po stanovniku – rang 7) do razmjerno nepovoljnih kod ekonomskih rezultata i ekonomske dinamike (bruto plaće po zaposlenom – rang 16, dinamika izvoza – rang 12). S druge strane, perceptivni pokazatelji elemenata poslovnog sektora uglavnom su povoljni u pogledu tehnologije i inovativnosti (faktori konkurentnosti poduzeća – rang 1), klastera (raširenost klastera po djelatnostima – rang 5) te marketinga i menadžmenta (kvaliteta marketinga u poduzećima – rang 3).

Statistički pokazatelji poslovnog okruženja kreću se od razmjerno boljih što je izraženo kod poslovne infrastrukture (površina poduzetničkih zona po stanovniku – rang 3, broj zaposlenih u poduzetničkim zonama – rang 4) do razmjerno nepovoljnih što je izraženo kod osnovne infrastrukture i javnog sektora (prosječna stopa prireza u županiji – rang 15). Perceptivni pokazatelji poslovnog okruženja izrazito su povoljni u pogledu obrazovanja (ulaganje u obrazovanje i razvoj zaposlenika – rang 1), financijskog tržišta i lokalne konkurencije (lakoća kreditiranja – rang 4) i dr.²²

Navedeni pokazatelji djelom se poklapaju s institucionalnom podrškom u poticanju gospodarskog razvoja Varaždinske županije koja se temelji na:

- poticanju obrazovanja, kroz kreditiranje učenika i studenata pod povoljnim uvjetima te participaciji najvećeg dijela troškova prijevoza učenika srednjih škola i studenata²³,
- kreditiranju poduzetnika u malom gospodarstvu, kroz subvencioniranje kamatnih stopa, u suradnji s jedinicama lokalne samouprave i resornim ministarstvima²⁴ i uz uključenje županijske garancijske agencije,

²² O pokazateljima konkurentnosti Varaždinske županije više vidjeti u: „Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010.“, str. 60,61.

²³ Udio troškova prijevoza učenika srednjih škola i studenata u županijskom proračunu (bez decentraliziranih funkcija) kreće se oko 30%.

Izvor: Proračun Varaždinske županije za 2010. godinu

²⁴ U razdoblju od 2008. do 2010. godine, na području Županije realiziran je kreditni fond u iznosu od 60,0 milijuna kuna uz potporu županijske Garancijske agencije.

- privlačenju investitora²⁵ i poticanju razvoja poduzetničkih zona te Slobodne zone Varaždin,
- poticanju razvoja klastera u koje su uključena poduzeća s područja Varaždinske županije kao i centara izvrsnosti (klaster hrvatske tekstilne industrije, drveni klaster sjeverozapadne Hrvatske, centar izvrsnosti prerađivanja drva eko-pristupom) i dr.

Prema istom istraživanju, sjeverozapadna Hrvatska je najkonkurentnija regija u 2010. godini (što je bila i 2007. godine)²⁶ kako po pokazateljima kvalitete poslovnog sektora tako i po pokazateljima kvalitete poslovnog okruženja, a najveća prednost regije je razvijenost poduzetništva, uz povoljne pokazatelje fizičke infrastrukture i obrazovanja.

U tom smislu, statistički pokazatelji poslovnog sektora izrazito su povoljni kod investicija i poduzetničke dinamike (ukupna investicija prema lokaciji objekta po stanovniku – rang 1, inozemna izravna ulaganja po stanovniku – rang 1), kao i ekonomskih rezultata (bruto plaće po zaposlenom – rang 1, dinamika izvoza – rang 2). Perceptivni pokazatelji poslovnog sektora izrazito su povoljni kod tehnologije i inovativnosti (faktori konkurentnosti poduzeća – rang 1), klastera (raširenost klastera po djelatnostima – rang 1) te marketinga i menadžmenta (kvaliteta marketinga u poduzećima – rang 1).

Statistički pokazatelji poslovnog okruženja povoljni su kod poslovne infrastrukture (površina poduzetničkih zona po stanovniku – rang 2, broj zaposlenih u poduzetničkim zonama – rang 1), osnovne infrastrukture i javnog sektora (prosječna stopa prireza u županiji – rang 3) i dr.²⁷

Izvor: Izvješće o realizaciji kreditnih linija na području Varaždinske županije od 2008. do 2010. godine.

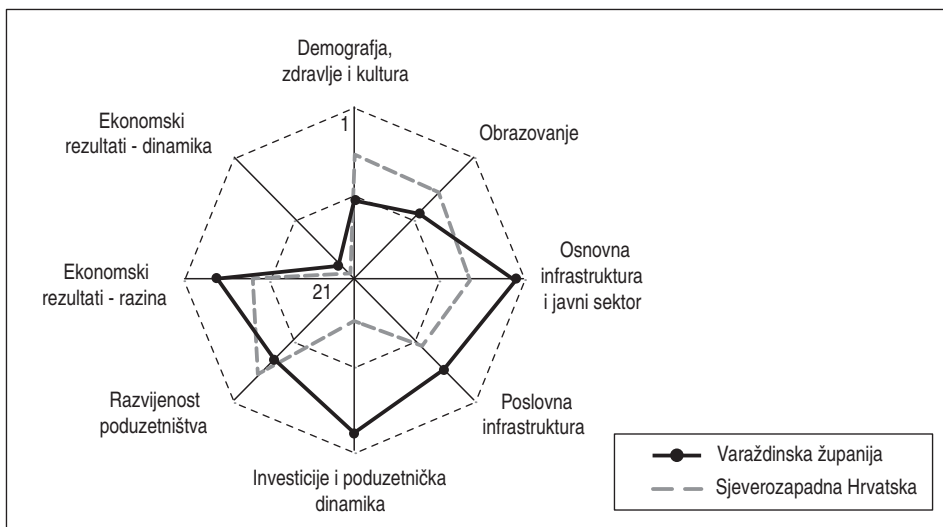
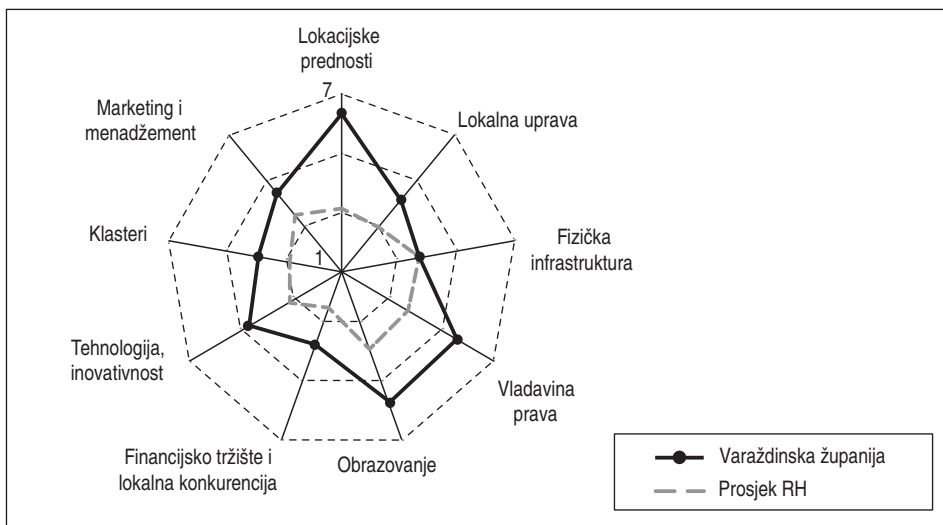
²⁵ U privlačenju investitora jeftina radna snaga, lokacijske prednosti i sl. imaju sve manju ulogu, a sve veću važnost (zbog ograničenih fiskalnih i financijskih poticaja) imaju drugi elementi kao što je marketinška strategija regionalnog razvoja i dr.

²⁶ Najveća razina konkurentnosti sjeverozapadne Hrvatske utvrđena je i prema modelu višestruke linearne regresije koji analizira utjecaj trgovinske otvorenosti, izgradnje prometne infrastrukture i razine obrazovanja na regionalnu konkurentnost

Izvor: Tijanić, L. (2010.). Regionalna (ne)konkurentnost u Republici Hrvatskoj, *Ekonomski pregled*, 61 (7-8), str. 419-454.

²⁷ O pokazateljima konkurentnosti Sjeverozapadne Hrvatske više vidjeti u: „Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010.“, str. 44, 45.

Utjecaj ključnih faktora konkurentnosti Varaždinske županije i Sjeverozapadne Hrvatske prikazuje sljedeći grafički prikaz:

Izvor: Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010, dostupno na: <http://www.konkurentnost.hr/Default.aspx?sec=93>

Rezultati vlastitog empirijskog istraživanja, anketiranjem 133 poduzeća, pokazuju da su izražene vanjske prepreke u izgradnji konkurentnosti koje se mogu povezati s uvjetima poslovanja i institucionalnom podrškom:

- visoka fiskalna davanja i brojni nameti (odgovorilo 85 % anketiranih),
- birokracija državne uprave (odgovorilo 79% anketiranih),
- neadekvatna financijska podrška (odgovorilo 71% anketiranih),
- nelojalna konkurencija (odgovorilo 65 % anketiranih).

Od unutarnjih prepreka u izgradnji konkurentnosti poduzeća koje su iskazane kroz odgovore poduzetnika u anketama, izražene su:

- nelikvidnost (odgovorilo 54% anketiranih),
- nepripremljenost projekata u korištenju EU fondova (odgovorilo 51 % anketiranih),
- nedostajuća ulaganja u istraživanja i razvoj (odgovorilo 42% anketiranih),
- nedovoljno poznavanje tržišta i zahtjeva potražnje (odgovorilo 32% anketiranih) i dr.

Pokazatelji konkurentnosti Varaždinske županije prema „Regionalnom indeksu konkurentnosti Hrvatske 2010“ ukazuju na znatne razlike između statističkog i perceptivnog procjenjivanja kvalitete poslovnog sektora i poslovnog okruženja, što upućuje na važnost institucionalne podrške u izgradnji konkurentnosti i stvaranja ozračja za vođenje pozitivnih promjena. Rezultati vlastitog istraživanja putem anketa, ukazuju na izražene vanjske prepreke u izgradnji konkurentnosti, koje se mogu povezati s institucionalnom podrškom, ali i brojne slabosti unutar samih poduzeća, koje se mogu povezati s konkurentnošću proizvoda i usluga. Ova istraživanja potvrđuju hipotezu o povezanosti konkurentnosti gospodarstva, institucionalne podrške i poticajnog ozračja.

5. Zaključak

Provedeno istraživanje dio je problematike regionalnog razvoja oko čijeg poimanja postoje različiti pristupi i pri čemu se zbog različitih utjecajnih faktora nailazi na poteškoće u mjerenju stupnja razvijenosti.

Istraživanja u ovom radu, temeljena na primjeru Varaždinske županije, potvrđuju hipoteze o povezanosti:

- gospodarskog razvoja i pojedinih kategorija stanovništva, posebno po osnovu udjela broja zaposlenih u ukupnom stanovništvu,
- stupnja internacionalizacije poduzetništva, konkurentnosti proizvoda i usluga te institucionalnog okruženja, kao i
- konkurentnosti gospodarstva, institucionalne podrške i poticajnog ozračja.

Radi potpunijeg uvida u faktore koji utječu na regionalnu razvijenost, bilo bi potrebno sagledati njihov utjecaj u dužem vremenskom razdoblju, analizirati njihovu međuzavisnost i svaki faktor posebno te proširiti analizu na ostale utjecajne faktore (utjecaj veličine države na gospodarski rast, povezanost obrazovnog procesa i mogućnosti zapošljavanja, analiza cjenovne konkurentnosti strateških djelatnosti i faktorskog sadržaja izvoza itd.).

Regionalni indeks konkurentnosti može biti koristan alat u oblikovanju politike regionalnog razvoja, ali bi bilo svrhovito da se statistički pokazatelji poslovnog sektora vremenski ujednače i da se indikatori konkurentnosti dopune informacijama o kvaliteti faktora koji određuju poslovno okruženje i poslovni sektor.

Problem u istraživanju bila je usporedivost podataka (različiti izvori daju različite podatke o istim poslovnim kategorijama) te bi prema uzoru na bazu Regio, koja sadrži ključne regionalne podatke u okviru Eurostata, trebalo kod nas pratiti podatke na regionalnoj razini.

U ovom radu potvrđen je značaj institucionalne podrške za gospodarski razvoj, ali glavno pitanje koje ostaje otvoreno za buduća istraživanja je: kako nastaju produktivne institucije²⁸, odnosno koje su to varijable ključne za stavljanje javnog upravljanja²⁹ u funkciju gospodarskog rasta?

Zbog sve složenijih odnosa u društvu i pojedinačnih interesa različitih društvenih skupina, izgradnja djelotvorne institucionalne podrške i modela razvoja koji bi odgovorio na izazove budućnosti, danas iziskuje uspostavu Triple Helix koncepta³⁰ suradnje između privatnog, javnog i akademskog sektora.

S obzirom da u gospodarskoj strukturi Varaždinske županije prevladavaju radno-intenzivne i nisko-akumulativne grane industrije, izazov koji se postavlja pred nositelje razvoja na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini je uspostava in-

²⁸ Pod institucijama u širem smislu podrazumijevaju se pravila igre u društvu koja određuju odnose među ljudima (North), a u užem smislu institucije čine organizacijske jedinice: regulacijski okvir (Williamson).

Izvor: Budak, J., Sumpor, M. (2009.): Nova institucionalna ekonomska i institucionalna konvergencija, *Ekonomski pregled*, br. 60, str. 170.

²⁹ Javno upravljanje, kao način na koji se u državi koristi vlast i provodi upravljanje institucijama, obuhvaća brojne činitelje i dimenzije razvoja društva, a značajniji su: otvorenost društva i sloboda tržišta, djelotvornost javne uprave i transparentnost uvjeta poslovanja, vladavina prava i kontrola korupcije.

³⁰ Triple Helix koncept (trostruka spirala) povezuje tri glavna elementa: sveučilišta, Vladu i poslovni sektor u pravcu spiralnog multilateralnog djelovanja, što doprinosi povećanju inovacijskog kapaciteta cijelog društva. Uz ispunjenje svojih uobičajenih funkcija svaki od institucionalnih elemenata preuzima ulogu drugog stvarajući tako sinergijski efekt. Novi način interdiscipliniranog stvaranja znanja, u kojem sudjeluju Triple Helix partneri, potiče projekte koji uključuju suradnju u istraživanju i osnivanje poduzeća, što je posebno važno u globalnoj konkurentnosti.

stitucionalne podrške koja će biti u funkciji gospodarskog razvoja i održanja ovih grana u međunarodnoj konkurentnosti.

LITERATURA:

1. Alvarez, R. E. (2004.): "Sources of Export Success in Small - and Medium - Sized Enterprises: The Impact of Public Programs", *International Business Review*, (13): 383-400.
2. Bađun, M. (2005.): "Kvaliteta javnog upravljanja i ekonomski rast Hrvatske", *Financijska teorija i praksa* 29, Zagreb, str. 337 – 366.
3. Balassa, B. (1978.): "Export and economic growth", *Journal of Development Economics*, North-Holland Publishing Company, No. 5.
4. Barić, V., Jeleč Raguž, M. (2010.) "Hrvatska na putu prema društvu znanja", *Poslovna izvrsnost*, Zagreb, god. IV, br. 2.
5. Barro, R. J. Sala-i-Martin (2004.): *Economic growth*, Cambridge, MIT Press.
6. Bell, J. (1997): "A Comparative Study of the Export Problems of Small Computer Software Exporters in Finland, Ireland and Norway", *International Business Review*, (6), 6: 585-604.
7. Budak, J., Sumpor, M. (2009.): "Nova institucionalna konvergencija", *Ekonomski pregled*, br. 60., str. 170.
8. Cheshire, P., Carbonaro, G. (1996): "Urban economic growth in Europe: testing theory and policy prescriptions", *Urban Studies*, 33,1111-28.
9. Cheshire, P., Malecki, E. (2005.): "Growth, development and innovation: a look backward and forward", *Papers in Regional Science*, 83, 249-267.
10. Derado, D. (2011.) "Institucionalni uvjeti internacionalizacije malih i srednjih poduzeća: slučaj Splitsko-dalmatinske županije", *Ekonomski pregled*, 62 (3-4), 134-176.
11. DZS (2009.): "Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije od 2000. do 2006.", Priopćenje, br. 12.1.5.
12. DZS (2011.): "Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije u 2008.", Priopćenje, br. 12.1.2.
13. DZS (2007.a): *Nacionalna klasifikacija prostornih jedinica za statistiku (NKPJS)*, <http://www.scribd.com/doc/24976/DRZAVNI-ZAVOD-ZA-STATISTIKU>

14. DZS (2002.): *Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku*, <http://www.scribd.com/doc/24971/Nomenklatura-prostornih-jedinica>
15. DZS (2010.): “*Statističko izvješće 1376 – Osnovni strukturno-poslovni pokazatelji industrije u 2008.*“
16. DZS (2010.): “*Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2009.*“
17. DZS (2011.): “*Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2010.*“
18. European Commission (2004.): A Study on the Factors of Regional Competitiveness http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/com-petitiveness.pdf
19. European Commission (2005.): Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategy guidelines, 2007.-2013., Communication from the Commission, <http://www.enreurope.hr/page.aspx?Page ID=211>
20. Edvinsson, L. (2003.): *Korporacijska longituda – navigacija ekonomijom znanja*, Differo, Zagreb
21. Evans, P. and Rauch, J. (1999.): “Bureaucracy and Growth: A Cross National Analysis of the Effects of Weberian State Structures on Economic Growth”, *American Sociological Review*, 64 (5),748-765.
22. FINA (2010.): Financijska agencija, baza podataka
23. FINA (2011.): *Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika Republike Hrvatske po županijama u 2010. godini.*, Zagreb: Financijska agencija
24. FINA (2011.). *Financijska agencija, baza podataka – pokazatelji poslovanja poduzeća Varaždinske županije za 2011. godinu*
25. Grčić, B. (2008.): "Regionalna politika Republike Hrvatske u kontekstu približavanja EU". U: *Financije i računovodstvo u funkciji jačanja konkurentnosti hrvatskog gospodarstva*, Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, str. 9-28.
26. Grčić, B.: "Izazovi regionalne politike RH" u: *II godišnji susret gradonačelnika i poduzetnika Zadar*, 15-16.10.2010.
27. Hinšt, Z.: “Gospodarska razvijenost županija u Republici Hrvatskoj-pokazatelji bruto domaćeg proizvoda i strukture stanovništva”, *Informator* br. 5895-5896, 4: 8.09.2010.
28. Hirschman, A. O. (1958.): *The strategy of economic development*, New Haven:Yale University Press.
29. HGK – Županijska komora Varaždin, 2010.
30. HZZ – Analitički bilten br. 4, 2010., str. 5
31. Hrvatski zavod za zapošljavanje - <http://www.hzz.hr/Hrv/default.aspx?id=6191> (20.12.2011.)

32. Huggins, R.; Davies, W. (2006.): *European Competitiveness*, Indeks 2006-2007, <http://www.Cforic.org/pages/european-Competitiveness.php>
33. Izvješće o realizaciji kreditnih linija na području Varaždinske županije od 2008. do 2010. godine
34. Kitson, M., Martin, R., Tyler, P. (2004.): "Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?", *Regional Studies*, (38), 9:991-999.
35. Krugman, P. (1991.): *Geography and Trade* Cambridge: MIT Press
36. Krugman, P. (1994.): *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, *Foreign Affairs* (73), 2: 28-44.
37. Illeris, S. (1993.): "An inductive theory of regional development", *Papers in Regional Science* 72: 113-134.
38. Lengyel, I., Lukovics, M. (2006.): An Attempt for the Measurement of Regional Competitiveness in Hungary <http://ersa.org/ersaconfs/ersa06/papers/350.pdf>
39. Lider Press - <http://www.liderpress.hr/Default.aspx?sid=131129> (20. 12. 2011.)
40. Lopez-Bazo, E., Vaya, E., Mora, A. J., Surianch, J. (1999.): "Regional economic dynamics and convergence in the European Union", *Annals of Regional Science* 33: 343-370.
41. Lucas, R. E. (1988.): On the mechanics of economic development, *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
42. Maleković, S., Polić, M., Puljiz, J. (2002.): *Analiza socio-ekonomskog stanja na područjima posebne državne skrbi*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb
43. Martin, R. et al. (2003.): *A Study on the Factors of Regional Competitiveness*, Report for the European Commission, Directorate-General Regional Policy
44. Menghinello, S. (2009.): "Measuring the Internationalisation of Industrial Districts", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propris, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 394-410.
45. Myrdal, G. (1957.): *Economic Theory and under-Developed Regions*, New York: Methuen
46. Nacionalno vijeće za konkurentnost, stručna skupina (2003.): Preporuke za povećanje konkurentnosti-Regionalni razvoj i klasteri-dokument radne grupe: [http://nvk.multiklink.hr/dokumenti/120 Regionalni%20razvoj%20i%20klasteri.pdf](http://nvk.multiklink.hr/dokumenti/120%20Regionalni%20razvoj%20i%20klasteri.pdf)
47. Nacionalno Vijeće za konkurentnost (Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010.) - <http://www.konkurentnost.hr/Default.aspx?sec=93> (20. 12. 2011.)
48. Neupert, K. E., Baughn, C. C., Dao, T. T. L. (2006.): "SME exporting challenges in transitional and developed economies", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, (13), 4: 535-545.

49. North, D. (1990.): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge Cambridge University Press.
50. Perroux, F. (1955): "La Notion de Pole de Croissance" *Economie Appliquee*, 1-2:307-40
51. Petrakos, G., Psycharis, Y., Kallioras, D. (2005): "Regional inequalities in the EU Accession Countries: Evolution and Challenges" in Bradley J., Petrakos G. and Traistaru I. (eds) *Integration, Growth and Cohesion in an Enlarged European Union*, Springer, Berlin, 45-64.
52. Porter, M.E. (1990.): *The Competitive Advantage of Nations*, New York: The Free Press.
53. Porter, M. E. (2003): "The economic performance of regions" *Regional Studies* (37), 6/7:549-578.
54. Proračun Varaždinske županije za 2010. godinu
55. Puljiz, J. (2009.): *Čimbenici regionalnog razvoja i regionalnih nejednakosti u Republici Hrvatskoj* - doktorska disertacija, Split
56. Puljiz, J., Maleković, S. (2007.): "Regional Income and Unemployment Disparities in Croatia", Conference proceedings, *7 th International Conference Enterprise in Transition*, University of Split, May 24-26.2007, Bol
57. Ramljak, D. (2007.): "Deset prepreka za ulazak Hrvatske u društvo znanja", *Lider*, 06.09.2007. <http://www.liderpress.hr/arhiva/25442>
58. Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2010. <http://www.konkurentnost.hr/Default.aspx?sec=93>
59. Rodrik, D. (1997.): "TFPG Controversies, Institutions and Economic Growth: Theory and Evidence" *Review of Development Economics*, 6 (2) 225-247.
60. Romer, P. (1994.): "The Origins of Endogenous Growth", *Journal of Economic Perspectives*, 8, , 3-22-
61. Swan, T. M. (1956.): "Economic Growth and Capital Accumulation", *Economic record*, 32, 334-361.
62. Škuflić, J., Ladavac, J. (2001.): "Analiza vanjskotrgovinske razmjene Republike Hrvatske po županijama", *Ekonomski pregled*, 52 (7-8) 925-950
63. Solow, R. M. (1956.): "A contribution to the theory of economic growth", *Quarterly Journal of Economics*, 70, 65-94.
64. Tattara, G. (2009.): "Internationalisation of Production Activities of Italian Industrial Districts", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propriis, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 682-693.
65. Tijanić, L. (2010.): "Regionalna (ne)konkurentnost u Republici Hrvatskoj", *Ekonomski pregled*, 61 (7-8).

66. Welsh Development Agency (2002.): *Competing with the world*, Barclays Bank, London.
67. Williamson, J. (1965): "Regional inequality and the process of national development: a decription of patterns", *Economic Development and Cultural Change*, 13,3-45.
68. World Economic Forum (2010.): The Global Competitiveness Report 2010-2011 http://www3.weforum.org/docs/WEF-GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
69. Zagrebačka inicijativa – <http://www.inicijativa.com.hr/izdvojeno/revitalizacijom-izvoza-u-oporavak-gospodarstva> (20. 12. 2011.)

Prilog:

ANKETNI UPITNIK

/Anketa je anonimna/

I. Osnovni podaci o poduzeću

1. Vaše poduzeće nalazi se na području (zaokružiti jedan odgovor):
 - a) Varaždinske županije
 - b) Krapinsko-zagorske županije
 - c) Međimurske županije
 - d) Koprivničko-križevačke županije
 - e) Zagrebačke županije
 - f) Grada Zagreba
2. Veličina poduzeća (zaokružiti jedan odgovor):
 - a) Malo
 - b) Srednje
 - c) Veliko
3. Vlasništvo poduzeća (zaokružiti jedan odgovor):
 - a) Privatno
 - b) Mješovito
 - c) Obiteljsko
4. Starost poduzeća (zaokružiti jedan odgovor):
 - a) do 3 godine
 - b) više od 3 godine

5. Broj zaposlenih (upisati broj):
- a) na početku poslovanja _____
 - b) postojeće stanje _____
6. Kvalifikacijska struktura zaposlenih (upisati broj):
- Akadske titule (mr.sc., dr.sc.) _____
- VSS _____
- VŠS _____
- SSS i KV _____
- NSS i NKV _____
7. Starost glavnog menadžera (zaokružiti jedan odgovor):
- a) više od 50 godina
 - b) 35 do 49 godina
 - c) ispod 30 godina
8. Glavna djelatnost poduzeća (zaokružiti jedan odgovor):
- a) prerađivačka industrija - u nastavku zaokružiti djelatnost:
tekstilno-odjevna, drvena, prehrambena, kožarsko-obučarska,
metalska, guma i plastika, elektronička oprema, farmaceutska, ostalo
 - b) graditeljstvo
 - c) trgovina i usluge
 - d) ICT
 - e) ostalo (navesti) _____

II. Ostvareni financijski i poslovni rezultati

9. Financijski rezultati poslovanja

Iznosi u 000 kuna

Razdoblje	Ukupni prihod	Ukupni rashod	Dobit tekućeg razdoblja	Gubitak tekućeg razdoblja
2005.				
2006.				
2007.				
2008.				
2009.				
2010.				

10. Ocjena ostvarenih financijskih i poslovnih rezultata (2010.)
(unutar svakog pokazatelja zaokružiti odgovor prema skali: 1-nedovoljan, 2-dovoljan, 3-dobar, 4-vrlo dobar, 5-izvrstan):
- likvidnost 1 2 3 4 5
 - ekonomičnost 1 2 3 4 5
 - rentabilnost 1 2 3 4 5
 - proizvodnost 1 2 3 4 5
 - fleksibilnost 1 2 3 4 5
 - inovativnost 1 2 3 4 5
11. Prosječna neto plaća po zaposlenom 2010. (navesti iznos, kn):

12. Udio izvoza u ukupnom prihodu 2010. (zaokružiti jedan odgovor):
- a) više od 70 %
 - b) 50 do 70 %
 - c) od 25 do 49 %
 - d) do 25 %
13. Struktura izvoza 2010. (zaokružiti jedan odgovor)
- a) finalni proizvodi b) sirovine koje se koriste za daljnju obradu
14. Pretežite zemlje izvoza (navesti tri zemlje)
Zemlja	Udio izvoza u ukupnom prihodu %
1. _____	_____
2. _____	_____
3. _____	_____
15. Udio novih i inovativnih proizvoda u ukupnom prihodu (zaokružiti jedan odgovor)
- a) više od 70%
 - b) 50 do 69%
 - c) 25 do 49%
 - d) do 25%
 - e) nema prihoda od inovacija

III. Organiziranost i upravljanje poduzećem

16. Organizacijska struktura (zaokružiti jedan odgovor):
- b. dominirajuća funkcionalna organizacija
 - c. dominirajuća fleksibilna organizacija s malim timovima
 - d. kombinacija funkcionalne i fleksibilne organizacije
 - e. ostalo (outsourcing i dr.)
17. Povezanost s drugim poduzećima (moguće zaokružiti više odgovora):
- a. kooperacija
 - b. klasteri
 - c. strateški savezi
 - d. poslovna mreža, partnerstvo
 - e. ugovori o poslovnoj suradnji
 - f. ugovor o licenci
 - g. zajedničko ulaganje
 - h. ekskluzivno partnerstvo
 - i. virtualna mreža
18. Po Vašem mišljenju, koje su prepreke djelovanja klastera ? (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-jako, 2 - osrednje, 3 - malo, 4 - nema prepreka)
- neprepoznavanje područja od zajedničkog interesa 1 2 3 4
 - nedostajuća konkurentnost proizvoda i usluga 1 2 3 4
 - međusobno nepovjerenje i poslovni rizik ulaska u klaster 1 2 3 4
19. Strategija izlaza na vanjska tržišta (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-najviše se primjenjuje, 2-osrednje se primjenjuje, 3-malo se primjenjuje, 4-ne primjenjuje se)
- Izravan izvoz 1 2 3 4
 - Strateški savez 1 2 3 4
 - Zajedničko ulaganje 1 2 3 4
 - Internet 1 2 3 4
 - Trgovačko posredništvo 1 2 3 4
 - Barter 1 2 3 4
 - Strane licence 1 2 3 4
20. Način provođenja promjena u poduzeću (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor)

- sastaju se timovi, a konačnu odluku donosi menadžer/poduzetnik uglavnom ponekad nikad
- odluke o promjenama donosi isključivo menadžer/poduzetnik uglavnom ponekad nikad
- konzultiraju se vanjski savjetnici uglavnom ponekad nikad
- okupljaju se mlađi stručnjaci i potiče njihova kreativnost uglavnom ponekad nikad
- menadžer/poduzetnik isplanira sve pojedinosti i samo obavijesti zaposlenike uglavnom ponekad nikad
- koriste se pravila, procedure, pravilnici uglavnom ponekad nikad
- menadžer/poduzetnik upoznaje zaposlenike zbog čega je potrebno donijeti promjene, a onda se planira njihova provedba uglavnom ponekad nikad
- zaposlenici dobivaju okvirne upute što se mijenja, a onda sami kreiraju promjene uglavnom ponekad nikad

21. Na što je usmjeren proces promjena/ restrukturiranja poduzeća? (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1- veoma slabo, 2- slabo, 3 - umjereno, 4- jako, 5- veoma jako)

- izgradnja vlastite marke 1 2 3 4 5
- unapređenje poslovnog procesa i tehnološkog razvoja 1 2 3 4 5
- smanjenje troškova poslovanja i štednja 1 2 3 4 5
- poboljšanje kvalitete proizvoda 1 2 3 4 5
- poboljšanje organizacijske strukture 1 2 3 4 5
- cjeloživotno obrazovanja i stjecanje novih vještina 1 2 3 4 5
- osvajanje novih tržišta 1 2 3 4 5
- unapređenje zajedničkih vrijednosti kroz izgradnju kulture, način komuniciranja 1 2 3 4 5
- zapošljavanje novih radnika 1 2 3 4 5
- otpuštanje dijela radnika kao posljedica restrukturiranja 1 2 3 4 5
- veću participaciju zaposlenih u odlučivanju 1 2 3 4 5
- primjenu hand on menadžmenta 1 2 3 4 5
- unapređenje procesa inovacija 1 2 3 4 5
- unapređenje sustava stimuliranja rada 1 2 3 4 5

22. Ocjena utjecaja pojedinih promjena na uspješnost poslovanja (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1- veoma slabo, 2- slabo, 3- umjereno, 4- jako, 5- veoma jako)
- Strateške promjene (pristup tržištu i sl.) 1 2 3 4 5
 - Promjene u organizacijskoj strukturi 1 2 3 4 5
 - Promjene u organizacijskoj kulturi i stilu rada 1 2 3 4 5
 - Tehnološke promjene 1 2 3 4 5
 - Promjene u upravljanju/vodstvu 1 2 3 4 5
 - Novo zapošljavanje 1 2 3 4 5
 - Promjene u razini znanja zaposlenika 1 2 3 4 5
 - Promjene u sustavu motivacije 1 2 3 4 5
23. Koje alate koristite u upravljanju troškovima? (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-najviše se koristi, 2-osrednje se koristi, 3-malo se koristi, 4-ne koristi se)
- Tradicionalni način upravljanja troškovima 1 2 3 4
 - Analiza lanca vrijednosti 1 2 3 4
 - Upravljanje temeljem aktivnosti (ABC metoda-točna alokacija troškova) 1 2 3 4
 - Ciljani troškovi (target costing) 1 2 3 4
 - Just in time (zalihe minimum) 1 2 3 4
 - SWOT analiza 1 2 3 4
 - Balanced Scorecard (pregled stanja) 1 2 3 4
 - Teorija ograničenja (utvrđivanje uskih grla) 1 2 3 4
 - Benchmarking (usporedba s konkurentima) 1 2 3 4
 - Metode studija rada 1 2 3 4
24. Da li je sustav upravljanja Vaše organizacije potvrđen međunarodnim certifikatom ISO 9001:2000 standardu? (zaokružiti jedan odgovor)
- a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne, ali je u procesu pripreme
 - d. Sustav upravljanja kvalitetom potvrđen je nekim drugim međunarodnim standardom
25. Da li ste upoznati s modelom poslovne izvrsnosti upravljanja kvalitetom – TQMEX integrirani pristup uvođenja sustava upravljanja? (zaokružiti jedan odgovor)
- a. DA
 - b. NE

IV. Prepreke u izgradnji konkurentnosti i procesu internacionalizacije poduzeća

26. Vanjske prepreke u izgradnji konkurentnosti poduzeća (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-jako, 2- osrednje, 3 - malo, 4 - nema prepreka)
- Neadekvatna financijska podrška 1 2 3 4
 - Visoka fiskalna davanja i brojni nameti 1 2 3 4
 - Nekontrolirani uvoz nekvalitetne robe 1 2 3 4
 - Nelojalna konkurencija 1 2 3 4
 - Otežana naplata potraživanja 1 2 3 4
 - Nepovezanost sa obrazovnim i razvojnim institucijama kod komercijalizacije inovacije 1 2 3 4
 - Neadekvatni programi Vlade u poticanju konkurentnosti 1 2 3 4
 - Neadekvatan tečaj kune 1 2 3 4
 - Birokracija državne uprave 1 2 3 4
 - Netransparentna javna nabava 1 2 3 4
 - Rivalitet među konkurentima 1 2 3 4
 - Ulaz novih konkurenata 1 2 3 4
 - Pregovaračka snaga kupaca 1 2 3 4
 - Pregovaračka snaga dobavljača 1 2 3 4
27. Unutarnje prepreke u izgradnji konkurentnosti poduzeća (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-jako, 2 - osrednje, 3 - malo, 4 - nema prepreka)
- nedostajuća znanja i vještine zaposlenih radnika 1 2 3 4
 - nedovoljno poznavanje tržišta i zahtjeva potražnje 1 2 3 4
 - neodgovarajuća zaštita intelektualnog vlasništva i patenata 1 2 3 4
 - nepripremljenost projekata u korištenju EU fondova 1 2 3 4
 - neprovođenje sustava upravljanja troškovima 1 2 3 4
 - nepoznavanje marketinških metoda 1 2 3 4
 - neprovođenje sustava upravljanja kvalitetom 1 2 3 4
 - spontani proces inovacija 1 2 3 4
 - nedostajuća ulaganja u istraživanje i razvoj 1 2 3 4
 - nelikvidnost 1 2 3 4
28. Vanjske prepreke u procesu internacionalizacije poduzeća (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-jako, 2-osrednje, 3-malo, 4 -nema prepreka)
- neadekvatna financijska podrška 1 2 3 4
 - nedostatak informacija o vanjskim tržištima 1 2 3 4

- kulturne i jezične barijere 1 2 3 4
 - nepoznavanje zakonske regulative 1 2 3 4
 - valutni rizik 1 2 3 4
 - rizik naplate potraživanja 1 2 3 4
 - nepostojanje poticajnih programa za izvoznike 1 2 3 4
29. Unutarnje prepreke u procesu internacionalizacije poduzeća (unutar svake mogućnosti zaokružiti jedan odgovor prema skali: 1-jako, 2-osrednje, 3-malo, 4 -nema prepreka)
- visoki troškovi procesa internacionalizacije 1 2 3 4
 - visoka cijena proizvoda i usluga 1 2 3 4
 - nedostajuća kvaliteta proizvoda i usluga 1 2 3 4
 - nedostatak znanja i sposobnosti zaposlenika 1 2 3 4
 - poteškoće kod utvrđivanja poslovnih prilika 1 2 3 4
 - nedostajući razvoj novih proizvoda i usluga 1 2 3 4
 - poteškoće u distribuciji proizvoda 1 2 3 4

Zahvaljujemo na Vašem vremenu.

INSTITUTIONAL REQUIREMENTS FOR COUNTY ECONOMIC DEVELOPMENT - CASE OF THE VARAŽDIN COUNTY

Summary

Accelerated development of ICT, transport and new media has led to economic globalization and to the interdependence of national economies, where competitiveness becomes a key determinant of economic development, and internalization and liberalization of the enterprise are becoming more important.

Influenced by the doctrine of neoliberal capitalism and free market ideology, today most countries are in economic problems, especially a large number of EU countries, therefore, new models of sustainable development are being looked for and the role of the state is being reviewed.

The ability of society to build a model that will be based on economic growth and balanced social development, requires an adequate institutional support and active cooperation between entrepreneurs, public administration, educational and research institutions, and the civil sector in shaping public policy. Starting from the theoretical and empirical

knowledge about the factors of economic development, author in this work in the example of Varaždin County analyzes the key factors for economic development and indicates the importance of institutional conditions that are in the function of economic growth.

In this context, especially significant are interrelationships between the indicators of gross domestic product and the social structure of population, financial operations of entrepreneurs and realized level of entrepreneurship internationalization and competitiveness of the counties. Because of the large number of different variables and interdependent factors that affect economic development, research methodology in this work is based on a combination of multiple number of scientific method, including the application of its own empirical research through surveys.

The research results confirm the hypothesis about the relationship between economic development and individual categories in the social structure of population, as well as the impact of institutional support on the competitiveness of the economy and internationalization of entrepreneurship.

Key words: competitiveness, internationalization, institutional support